

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav translatologie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Barbora Načeradská

Komentovaný překlad: La mythologie grecque (Florence
Noiville, Actes Sud, Paris 2000, s. 7-59)

Commented translation: La mythologie grecque (Florence
Noiville, Actes Sud, Paris 2000, pp. 7-59)

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala PhDr. Šárce Belisové za cenné rady a připomínky týkající se překladu, a především za vstřícnost, trpělivost a podporu při psaní mé bakalářské práce.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 13. května 2019

.....

Barbora Načeradská

Abstrakt

Cílem této bakalářské práce je provést překlad vybraného textu z francouzštiny do češtiny a následně vypracovat komentář, který obsahuje překladatelskou analýzu výchozího textu, pojednává o překladatelských problémech vyskytujících se při překladu a komentuje použité překladatelské postupy a typy posunů. Překládaný text je součástí knihy *La Mythologie grecque*, která nabízí vybrané pověsti a báje řecké mytologie.

Klíčová slova

řecká mytologie, antická božstva

Abstract

The aim of this thesis is a commented translation from French to Czech language. The theoretical part includes a translation analysis of the source text, it demonstrates some problems connected with translation and it mentions also specific proceedings and shifts. The source text was selected from the book *La Mythologie grecque* in which we can find certain stories from the Greek mythology.

Keywords

Greek mythology, Greek mythology pantheon

Překlad	7
Teoretický komentář	25
1. Úvod a metody práce	25
2. Překladatelská analýza originálu	25
2.1 Stylistická charakteristika textu	25
2.2 Vnětextové faktory	26
2.2.1 Autor	26
2.2.2 Médium a čas	26
2.2.3 Cílový čtenář	26
2.2.4 Záměr a funkce textu	27
2.3 Vnitrotextové faktory	27
2.3.1 Téma, obsah, kompozice	27
2.3.2 Lexikum	28
2.3.3 Syntax	29
2.3.4 Neverbální prvky	29
3. Typologie překladatelských problémů a jejich řešení	30
3.1 Překladatelské problémy na rovině gramatické	30
3.1.1 Osoba, číslo, čas	30
3.1.2 Singulár a plurál	32
3.2 Překladatelské problémy na rovině lexikální	34
3.2.1 Jména a reálie	34
3.2.2 Názvy podkapitol	34
3.2.3 Velká písmena	35
3.2.4 Lexikum dalších jazyků	36
3.3 Překladatelské problémy na rovině syntaktické	37
3.3.1 Spojky	37
3.3.2 Apoziopce	37
3.4 Překladatelské problémy na rovině stylistické	39
3.4.1 Vnitrotextová reference	39
3.4.2 Přímá řeč	39
3.4.3 Interpunkce	41
3.4.4 Číselné údaje	41
3.5 Změny oproti originálu	43

3.6 Grafická úprava překladu	43
4. Překladatelské postupy	44
4.1 Transpozice	44
4.1.1 Transpozice slovního druhu	44
4.1.2 Transpozice syntaktická	44
4.2 Koncentrace a diluce	45
4.3 Modulace	46
5. Překladatelské posuny	47
5.1 Explicitace	47
5.2 Konkretizace	48
5.3 Nivelizace	49
6. Závěr	50
Bibliografie	51
Příloha	52

ČÁST PRVNÍ

Bohové a lidé

1

Stvoření světa

Stojíme na počátku času. Bohové, ani smrtelníci neexistují. Země, voda, oheň a vítr tvoří změť, ohromné neuspořádané magma – Chaos.

Z tohoto Chaosu pochází vše. Nejprve se z něho vydělily den a noc. Poté z této spleti povstala Gaia, samotná Země. Gaia je nejstarší z řeckých bohů a matka všeho živého. Zplodila Úrana, hvězdnou oblohu, tajemnou klenbu, která svádí lidi ke snění už po tisíciletí. Gaia si ho stvořila v takové podobě, aby se Země a Nebe mohly spojit v těsném svazku, tak trochu jako dvě poloviny ořechové skořápky. Gaia a Úranos spolu tak vytvořili první pár mytologie.

Kronos – požírač dětí

Tento pár měl velmi podivné děti. Nejprve se mu narodila obrovská stvoření – Titáni. Po nich následují Kyklópové, kteří mají pouze jedno oko uprostřed čela, a nakonec obři Hékatoncheirové, z nichž každý má sto rukou a vládne nesmírnou silou.

Úranos není právě milujícím otcem. Ze strachu, aby ho potomci nepřipravili o jeho postavení, uvrhl je do hlubin podsvětí, do míst zvaných Tartaros. Vězni se však jednoho dne vzbouřili. Do čela vzpoury se postavil nejmladší z Titánů Kronos, jehož jméno znamená čas. Počínal si nicméně docela krutě. Jedním seknutím srpů zbavil svého otce Úrana mužství – tak to přinejmenším praví pověst – a poté ho zabil. Stal se tak pánem vesmíru.

Udržet si vytouženou pozici vládce vesmíru není jednoduché a tenkrát tomu nebylo jinak. Kronos musel slíbit sourozencům, že nebude mít žádné potomstvo. Jedině tak budou moci jeho bratři a sestry, či jejich děti, vládnout světu, až přijde čas. Jak to ale udělat, aby neměl potomky? Je to jednoduché. Každé dítě, které se mu narodí, Kronos prostě a jednoduše pozře. Netřeba zmiňovat, jak rozhněvaná byla jeho žena Rheia.

Když se narodil šestý potomek, chlapec jménem Zeus, Rheia ho ukryla v horách, aby ho zachránila. Místo něho Kronovi podstrčila v dětské plence zabalený kámen. Aniž by Kronos cokoli tušil, pozřel ho na jedno polknutí. Zeus byl tedy jediný, kdo nenasytnosti svého otce unikl. Nehodlal to ovšem nechat jen tak.

Zeus, Poseidón, Hádés a ti další

Rheia ukryla syna na velkém ostrově v Egejském moři, na Krétě. Vychovávala ho koza Amalthea, která ho krmila svým tučným mlékem. Když však Zeus dospěl, jediné, po čem toužil, bylo pomstít se nestvůrnému otci. S matkou Rheiou vymysleli plán. Připravili Kronovi nápoj, který vyvolal silné zvracení. Lest se i podruhé vydařila přímo zázračně. Kronos ze svých útrob vyzvrátil všechny potomky. Znovu se tedy objevuje pět Diových starších bratrů a sester – Poseidón, Hádés, Hestia, Démétér a Héra. Právě oni se stanou nejdůležitějšími bohy a bohyněmi. Pod vládou Dia, boha všech bohů, budou sídlit na Olympu. Zde se k nim připojí další bohové: Afrodíta, Apollón, Arés, Artemis, Athéna, Héfaistos a konečně Hermés. Na počátku mytologie tedy stojí celkem dvanáct velkých bohů, ke kterým budou starověcí Řekové vzhlížet několik tisíc let.

Olymp – sídlo bohů

Zasněžené a mohutné vrcholky pohoří Olympu s výškou 2 917 metrů se nacházejí na severu Řecka mezi Thessalií a Makedonií. Vrchol nejvyšší hory téměř vždy halí závoje mraků. Staří Řekové věřili, že právě zde přebývají bohové. Hodují na bohatých hostinách, popíjejí sladký nektar získávaný z květín a dopřávají si ambrózii, pokrm podobný medu, který jim zajišťuje štěstí a nesmrtelnost. Z výše Olympu bohové rozhodují o osudu okolního světa.

Dvanáct bohů Olympu

Nejvyšší místo v hierarchii bohů zaujímá Zeus, je tedy bohem nejmocnějším. Poroučí nebi a sesílá hromy a blesky. Kromě Dia obývají Olymp také další bohové, kteří jsou zde představeni v abecedním pořadí.

Afrodíta

Bohyně krásy a lásky. Je tak okouzlující, že jí nikdo neodolá. Zeus jí vybral za manžela nejošklivějšího ze všech bohů, kulhavého Héfaista. I tato bohyně však může být nebezpečná, když ve druhých probudí touhu, kterou nic nezastaví.

Apollón

Bůh světla a slunce. Je Diovým synem a jeho jméno se stalo synonymem krásy. Ztělesňuje inspiraci hudebníků i básníků a také věstkyně Pýthie z delfského chrámu.

Arés

Bůh války. Má mohutnou postavu a hromový hlas, vždy je připraven se bít a prolévat krev. Doprovázejí ho jezdcí, mezi nimiž je i Fobos, jehož jméno znamená děs a hrůzu.

Artemis

Bohyně lovu. Narodila se jako Apollónovo dvojče. Je vyzbrojena stříbrnými šípy a dokáže být velmi krutá. To na vlastní kůži poznal mladý lovec Aktaión, který ji překvapil nahou v řece. Proměnila ho v jelena a přihlížela, jak ho rozsápali psi.

Athéna

Bohyně války, vědy, umění a moudrosti. Její otec Zeus se zamiloval do Métis, ale ta na sebe neustále brala jinou podobu, aby mu unikla. Když se jednou proměnila v mušku, Zeus ji spolkl. Poté trpěl tak nesnesitelnými bolestmi hlavy, že požádal Héfaista, aby mu sekerou rozštípl lebku a tím mu ulevil. Z praskliny v lebce vyskočila na svět Athéna s přilbou na hlavě a vyzbrojená kopím. Tato bohyně s modrozelenýma očima je Diovým milovaným dítětem. Je ochránkyní města Athén, kterému darovala olivovník.

Hádés

Bůh podsvětí. Sedí ve svém podzemním království, v ruce drží žezlo a nemilosrdně vládne duším zemřelých. Občas nosí přilbu, díky níž může být neviditelným. S tímto obávaným bohem se nikdo nechce stýkat, dokonce ani ostatní bohové.

Héfaistos

Bůh ohně a kovářství. Je synem Dia a Héry. Kvůli svému znetvoření budí v ostatních bozích odpor. To mu ovšem nezabránilo ve sňatku s Afrodítou, která mu není příliš věrná. Héfaistos vyniká zručností, a právě on ková zbraně bohům a hrdinům, například trojzubec pro Posedióna nebo hrudní krunýř pro Hérakla.

Héra

Nejmocnější bohyně Olympu. Vyvoleným této krásky, pyšné a povýšené, se nestal nikdo jiný než Zeus. Ten bohužel není právě nejvěrnějším manželem. Nadmíru žárlivá Héra trestá všechny ženy, jejichž kouzlu propadl.

Hermés

Posel Dia, bůh cestovatelů, obchodníků a zlodějů. Je nejmladším synem Dia, jehož matkou se stala jedna nymfa. Ostatní bohy převyšuje svou vychytralostí a rychlostí, protože nosí okřídlenou přilbu a sandály. Podle Řeků je také vynálezcem abecedy, měř a vah.

Hestia

Bohyně domácího krbu. Díky své vlídnosti a dobrotivosti je pro Řeky jednou z nejoblíbenějších bohyň. Každý planoucí oheň v domácnosti a obětní dary během jídla jsou zasvěceny právě jí.

Poseidón

Bůh moře. Bratr Dia a pán Středozemního moře, v každém řeckém mořeplavci vzbuzuje úctu i obavy. Jediným úderem trojzubce dokáže rozpoutat bouře. Žije v perleťovém paláci ve vodních hlubinách.

Tabulka řeckých a římských jmen vybraných bohů

Kolem 8. století před naším letopočtem založili Řekové kolonie na jihu Itálie a na Sicílii. Vzniklo zde tzv. Velké Řecko. Nepochybně právě jejich vliv vedl později Římany k osvojení si řecké mytologie. Díky tomu má každý řecký bůh svůj protějšek v římském prostředí. Můžeme se o tom přesvědčit v následující tabulce řeckých a římských jmen vybraných bohů.

Afrodíta – Venuše

Apollón – Apollo

Arés – Mars

Artemis – Diana

Athéna – Minerva

Hádés – Pluto

Héfaistos – Vulcanus

Héra – Juno

Hermés – Merkur

Hestia – Vesta

Poseidón – Neptun

Stvoření člověka

Svět už stojí. Vládou mu bohové. Vše je na svém místě a mohou začít velké báje a pověsti stojící na počátku naší kultury.

Prométheus – zloděj ohně

Hlavní postavou jedné z bájí je Prométheus. Jak jsme řekli, vše je připraveno, ale přeci jen něco chybí. Ano, opravdu. Kde jsou lidé? Kde jsou obyčejní smrtelníci? Je to právě Prométheus, který lidi stvoří pomocí vody, hlíny a samozřejmě s Dioovým přispěním.

Bohové se totiž už v samotě Olympu nudí. Světu chybí vzruch. Pověřili tedy Prométhea a Epiméthea, syny jednoho z Titánů, aby přírodu trochu oživil. Prométheus stvoří lidi a Epimétheus různé druhy zvířat.

Zatímco Epimétheus obdařil zvířata křídly, srstí a vším, čím by se mohla bránit, Prométheus zkoumavě prohlížel lidské bytosti. Nechybí jim něco? Lidé jsou nazí, bezmocní a třesou se zimou. Prométheus dostal nápad – pomůže jim, opatří pro ně dar ohně. Jenže oheň, ten magický plamen, který září a zahřívá, je výsadou bohů. Jak ho tedy získat? Podle jedné verze pověsti ukradl Prométheus jiskru ze slunečního vozu přímo z Olympu. Jiná verze říká, že se vydal na ostrov Lémnos do kovárny samotného boha ohně Hefaista. Zde ukradl řeřavé uhlí, které schoval do dutého rákosu. Brzy to však zjistil Zeus. Cože? Oheň! Kdo se opovážil? Považují se snad ti smrtelníci za bohy? Zuřil a připravoval pomstu. Potrestá Prométhea a potrestá i lidi.

Prométheův trest se stal proslulým. Byl přikován Hefaistem ke skále na vrcholu Kavkazu. Viděl pouze oblohu, odkud každý den přilétal ohromný orel a kloval mu játra. Ta se vždy zahojila, ale dravec se pokaždé objevil znovu a jeho zakřivený zobák opět trhal. Říká se, že tato muka musel Prométheus snášet tisíc let.

Pandůřina skříňka

Pro lidi si Zeus vymyslel jiný trest. Nakázal Héfaistovi, aby stvořil nádhernou ženu, které nikdo neodolá. Jmenovala se Pandóra, což znamená „obdařena všemi dary“. Měla vše, co si jen dokážeme představit. Oplývala laskavostí, krásou, vychytralostí, silou a mnoha dalšími věcmi, kterými ji obdařili bohové. Zeus jí věnoval prazvláštní a záludný dárek – skříňku, kterou musela nechat zavřenou. Poté byla Pandóra poslána na zem, aby svedla smrtelníky a dovedla je ke zkáze.

Pandóra však svého poslání nedbala. Na zemi se provdala za Epiméthea, který jejímu kouzlu nedokázal dlouho odolávat. S Epimétheem jsme se již setkali, je to bratr Prométhea a jeho jméno znamená „ten, který uvažuje příliš pozdě“. Proč příliš pozdě? Protože Pandóra je obdařena také nebývalou zvědavostí. Skříňka, kterou měla podle Diovy rady opatrovat uzavřenou, jí nedala spát. Otáčela ji, potěžkávala, přemýšlela o jejím obsahu. Jednoho dne už to nemohla vydržet a pootevřela víko. Epimétheus ji chtěl zastavit, ale už bylo bohužel příliš pozdě. Z osudné skříňky vylétla hrozivá stvoření jako roj ohavného hmyzu. Bylo to zlo a všechna lidská trápení a provinění. Násilí, šílenství, nemoc, žárlivost, nespravedlnost, zoufalství, žal, bída, válka, lež... Zástup neřestných vášní, soužení, zatrpklosti a mnohé úzkosti. Zkrátka všechno špatné, co lidé do té doby neznali, vyletělo z Pandůřiny skříňky ven. Vše, až na jednu věc, kterou se v posledním okamžiku podařilo uschovat – naději.

Zeus seslal na lidi všemožná trápení, ale ponechal jim naději, aby je doprovázela a byla jim oporou při nevyzpytatelné cestě životem.

Přízeň bohů

Ke dvanácti bohům sídlícím na Olympu se postupně přidávají další. Například Pán, bůh stád a pastýřů, který kvůli svému lidskému trupu a kozí hlavě vypadá trochu nesouměrně. Dále je to Erós, syn Herma a Afrodíty, bůh lásky, který svádí lidi a věci dohromady, aby mohl vzniknout nový život. Někteří bohové nejsou tolik známí, jako například Hébé, bohyně věčné mladosti, která ostatním nalévá nektar mládí. Postupem času a díky mnohým dobýváním přijali Řekové do svého panteonu (chrámu zasvěceného všem bohům) i cizí božstva pocházející například z Egypta, odkud převzali šakalího boha Anúbise.

Zkrátka staří Řekové, stejně jako později staří Římané, neuctívali pouze jednoho, ale mnoho bohů. Jejich náboženství se tedy nazývá polyteistické, což znamená, že věřili v existenci několika bohů.

Bohové a polobozi

Existují bohové. Existují obyčejní smrtelníci. Existuje i třetí skupina tvořící jistým způsobem přechod mezi nimi. Jsou to polobozi, kterým říkáme také hrdinové, a jejichž rodiči jsou bůh a smrtelnice (nebo naopak). Časem Řekové takto nazývali všechny muže, kteří se odlišovali silou, směrlostí a svými činy. Básník Homér, autor *Íliady* a *Odysey*, proslavil hrdiny trojské války, jako byl například Achilleus a Odysseus. Nejznámějším řeckým hrdinou je ale bezpochyby Héraklés, dle římské mytologie Herkules.

Héraklés byl neobvykle vysoký a oplýval neuvěřitelnou silou. Jedl za čtyři a když měl hlad, zabil vola a celého ho spořádal. Božské kořeny se u něho projevovaly odmalička a už jako nemluvně uskrtil v kolébce dva hady. Síla ale může svést na scestí i krutého Hérakla. Jednoho dne totiž v záchvatu zuřivosti zabil své děti. Aby odčinil, co spáchal, musel vyplnit dvanáct nevšedních úkolů. Ve všech zkouškách uspěl a stal se symbolem síly a ráznosti. Nakonec získal i nesmrtelnost, což značí, že každý hrdina se může stát (skoro)bohem.

Dvanáct Héraklových úkolů

1. Bojovat s nemejským lvem, strašlivým tvorem, který sužoval lidi ve stejnojmenném údolí
2. Zabít lernskou Hydru, monstrum s devíti hadími hlavami
3. Chytit strašlivého erymantského kance
4. Přivést Diomédovy lidožravé koně
5. Zkrotit nezkrotného krétského býka
6. Přivést do Řecka vzácný Géryonův dobytek
7. Chytit kouzelnou kerynejskou laň se zlatými parohy
8. Zabít stymfálské ptáky, kteří se živí lidským masem
9. Zmocnit se pásu kruté královny Amazonek
10. Vyčistit Augeiášovy chlévy, čehož Héraklés docílil tím, že změnil tok řeky
11. Přinést zlatá jablka od Hesperidek
12. Přivést Kerbera z podsvětí

Bohové jako odraz lidí

Koneckonců řeční bohové se až podivuhodně podobají lidem. Mají jejich přednosti i jejich nedostatky. Jsou vášniví, milující, náladoví, vychytralí, žárliví... Zeus, bůh všech bohů, je zvlášť proslulý tím, že neodolá kouzlu žen. Z jeho mnohých úlovků můžeme uvést například Íó, Lédu, Aigínu. Ke svedení těchto krásek využíval různých prostředků. Proměnil se v labuť, aby se dostal k Lédě, vzal na sebe podobu býka, aby unesl Európu. Íó změnil v krávu a Danaé pokryl zlatým deštěm. To vše proto, aby se jeho žena Héra o ničem nedozvěděla.

Zeus je totiž ženatý a Héra je velmi žárlivá. Ostatně se vždy za nevěru pomstí. Například proměna Íó ji neoklamala. Dobře věděla, že po ní touží Zeus, který na sebe sám příležitostně bere podobu býka. Héra tedy seslala na Íó velkého ováda, který ji neustále obtěžoval. Tento otravný hmyz dráždil Íó natolik, že před ním utíkala bez zastavení přes celé Řecko. Tak vidíte, co vše se může stát, když třeba i nevědomky urazíte paní Olympu.

Vždy mocnější než smrtelníci

Bohové jsou za všech okolností ti nejmocnější. Vědí všechno, slyší všechno a vidí všechno. Vidí dokonce lépe než Argos, stooký pastýř, který se dokáže dívat až sto směrů najednou.

Velmi často bohové užívají své moci k ochraně smrtelníků a hrdinů. Odysseus, hrdina díla *Odyssea*, byl podroben mnohým zkouškám, ale Athéna nad ním držela ochranou ruku po celou dobu jeho cesty. Dokonce i Dia mohou obměkčit osudy obyčejných smrtelníků a pomůže jim od jejich trápení. Stalo se tak v příběhu Filémóna a Baukis, kteří se milovali tolik, že je děsilo pomyšlení na vzájemné odloučení po smrti.

Jakmile se však smrtelníkům jen zachce vzepřít se bohům nebo s nimi soupeřit, následuje krutý trest. Příklad? Můžeme uvést příběh Tantalů, jehož potrestání dnes používáme ve významu běžného slovního spojení. Král Tantal měl vše, aby mohl žít šťastně, ale to mu nestačilo. Pokusil se ukrást nektar a ambrózií. Bohům se však jeho záměr příliš nezamlouval a trest na sebe nenechal dlouho čekat. Tantal od té doby musí stát v řece a umírá při tom žízní. Voda je příjemná a průzračná, ale kdykoli se k ní přiblíží svými rty, voda zmizí. Žízeň je stále větší a větší. Jiný příklad? Příběh Sísyfa. Sísyfos spatřil Dia proměněného v orla, jak unášel mladou a krásnou Aigínu. Sísyfos ale nedržel svůj jazyk za zuby a vše bylo odhaleno. Rozzuřený Zeus ho odsoudil k tlačení obrovského kamene na vrchol hory. Jakmile se ale provinilec dostane nahoru, kámen se skutálí a vše začne nanovo. Sísyfos musí valit svůj kámen znovu a znovu, na věky věků.

Přesvědčili jsme se, že řeční bohové jsou všudypřítomní. Neunikne jim ani smrtelník, ani hrdina, a dokonce ani jiný bůh. Někdy na ně můžeme vyžrát lstí nebo se jim zkusit podobat. Většinou ale božská vůle, tedy osud, končí dopadením těch, kdo se rozhodli riskovat. O tom vyprávějí příběhy, které následují.

Filémón a Baukis

Jednoho dne se Zeus a Hermés, převlečení za obyčejné cestovatele, vydali na zemi, aby se trochu pobavili. Když přišel večer, začali ve vesnici hledat nocleh, ale nikde se nesečkali s vřelým uvítáním. Všude jim zabouchli dveře před nosem a vyprovázeli je sprškami kamenů. Pohostinnost se v Řecku velmi cení. Zeus a Hermés byli překvapeni, když přišli k malé chatrči. Bydlel zde starý chudý pár, Filémón a Baukis. Neměli téměř nic, ale ihned spěchali zabít svou jedinou husu a snažili se prostřít na stůl zbylou trochu mléka a medu, aby mohli hosty řádně uvítat. Náhle spatřili, že konev s mlékem a miska medu se jako zázrakem samy naplňují. Filémón a Baukis si uvědomili, že jejich hosté nejsou obyčejní cestovatelé, ale bohové.

Zeus a Hermés jim za jejich pohostinnost nabídli, že jim splní jedno přání. Staří manželé nechtěli nic jiného než zůstat jeden druhému nablízku i po smrti, tak silná byla jejich láska. Zeus tedy jednoho proměnil v dub a druhého v lípu. Říká se, že ve večerním vánku si tyto dva stromy něžně podávají své větve. Díky Diově laskavosti spolu Filémón a Baukis zůstanou navěky.

ČÁST DRUHÁ

Lest

5

Théseus

Vyzrát nad smrtí můžeme pomocí lsti, pokud nám do cesty nevstoupí naše nerozvážnost. O tom se ke své škodě přesvědčil Théseus, syn athénského krále Aigea a princezny Aithry. Théseus byl udatným hrdinou, který se k nebezpečí vždy stavěl čelem. Bojoval s Amazonkami, Kentaury, porazil obry a divoké tvory. Vykonal tisíce hrdinských činů, ale žádný z nich se nevyrovná jeho vítězství nad Mínótaurem. Přečtěte si, jak zabil tuto hroživou příšeru, tvora s lidským tělem a býčí hlavou, který se živil lidským masem.

Napůl člověk, napůl býk

Jednoho dne zaslechl Théseus v Athénách nárek, jako kdyby městem procházel smuteční průvod. Zeptal se svého otce, athénského krále, co se to děje. Zarmoucený Aigeus mu vše vysvětlil. Před několika lety spolu Athény a Mínós vedli válku. Mínós zvítězil a stanovil městu strašné podmínky: každý rok mu musíme poslat čtrnáct mladých Athénanů, sedm chlapců a sedm dívek, které dá sežrat Mínótaurovi.

Zrůda Mínótaurus, napůl člověk a napůl býk, je na Mínóův příkaz stržen zavřený v labyrintu. Jeho nenasytlost nezná hranic, kdokoli se k němu přiblíží, toho okamžitě sežere.

Thésea to pobouřilo. Proč mají nevinní lidé snášet takový osud? Jak takovou nespravedlnost zastavit? Jestli se s tím Aigeus už smířil, Théseus je odhodlán to vyřešit.

„Otče, příště s nimi chci vyplout i já,“ snažně prosil Théseus. „Budu jedním ze sedmi mladíků, kteří poplují na Krétu. Budu se s Mínótaurem bít. Chci zachránit čest Athén a ukončit tuto nespravedlnost.“

Starý Aigeus mu v tom chtěl zabránit. Jeho vlastní syn se vrhá do takového nebezpečí? Jen samotné pomýšlení je nesnesitelné. Snažil se to synovi rozmluvit, i když věděl, že Théseus neustoupí. Nezbyvá tedy nic jiného než se modlit, pomyslel si. Obrátí se s prosbami k bohům a bude očekávat synův návrat.

Každý den budu vyhlížet bílou plachtu

Když vyprovázel syna k lodi, která ho měla odvést na Krétu, byl Aigeus na pokraji zoufalství. Náhle dostal nápad a hned se s ním svěřil Théseovi. Plachta lodi je černá jako barva smrti. Pokud nějakým zázrakem Théseus výpravu přežije, ať vyvěsí na lodi bílou barvu. To bude znamení vítězství.

„Každý den budu vycházet na břeh a čekat na tvůj návrat. Když v dáli uvidím na lodi bílou barvu, budu vědět, že jsi naživu,“ řekl mu Aigeus. Tak se tedy Théseus vydal směrem k Mínoovu království. Mezi posádkou vládlo tíživé ticho. Nikdo z mladých mužů a žen nedokázal z mysli vytěsnit představu hrozně příšery, která se je všechny chystá sežrat.

Cestou se ale Théseovi ve snu zjevil bůh moře Poseidón. Prozradil mu, že je vlastně také jeho otcem, protože se o svatební noci zmocnil jeho matky, princezny Aithry. Théseus je tím pádem synem Aigea i Poseidóna.

Poseidón poté poradil Théseovi, aby se nazítří ráno ponořil do moře, kde najde zlatý prsten, který Mínos kdysi ztratil.

Další den za svítání Théseus skočil přímo z lodi do moře. Jeho pružné a mrštné tělo zmizelo v hlubinách. Když se opět vynořil na hladinu, mával zlatým prstenem třpytícím se na slunci.

Vše vysvětlil svým přátelům, aby je povzbudil a ujistil i sám sebe, že Poseidón měl pravdu, Théseus je skutečně také jeho synem. Otec bůh a matka smrtelnice – to dělá z Thésea hrdinu. Podívejme, kdo objevil svou sílu právě ve chvíli, kdy se v dálce začalo rýsovat pobřeží Kréty.

Nit k Ariadně

Sotva se posádka vylodila na Krétě, nahnuli se na pobřeží zvědavci dychtící pohlédnout do tváří budoucím obětem. Přišla také Ariadna. Byla to jedna z dcer krále Mínoa a jeho ženy Pásifaé. Když si prohlížela nově příchozí, spatřila náhle půvabného Thésea. Ihned se jí rozbušilo srdce. Chtěla mu pomoci v jeho boji s Mínótaurem.

Vymyslela tedy plán. Dá Théseovi klubko nití předtím, než vstoupí do labyrintu. Toto místo s tisíci a jednou chodbou je postaveno tak, aby se v něm ztratil každý, kdo by se sem odvážil. Ovšem tato nit, na jejímž konci bude stát ona, Thésea vyvede ven stejnou cestou, kterou vejde.

Théseus byl okouzlen krásnou dívkou a okamžitě se této šance chopil. Pokud vyvázne živý, slíbil Ariadně, že se s ní ožení. Sedm mladíků a sedm dívek zmizelo

v labyrintu. Co se tam přesně dělo? Všude byla naprostá tma. Kolem se rozléhal děsivý řev odpoutaného Mínótaura. Théseus ho určitě napadl. Jistě se v hlubinách chodeb odehrává krvavý boj tělo na tělo. Ariadnu svírá úzkost. Najednou jí však připadá, že se nit pohnula. Nemohla uvěřit svým očím, když viděla Thésea vycházet z labyrintu. Její lest se vydařila – Théseus je živý a zdravý.

Opuštěná Ariadna

Všichni se vydali zpět do Athén. Třináct mladíků a dívek, Théseus a Ariadna. Náhle však udeřila bouře a loď musela přistát u ostrova Naxos. Unavená Ariadna usnula na pláži. Když se probudila, začala prohledávat ostrov, ale nikoho nenašla. Jak to? Loď odplula a nechala ji samotnou na břehu Naxu. Co se přesně stalo? Legendy se zde rozcházejí. Zapomněli na ni? Zradili ji? Nebo Théseus musel poslechnout boha vína Dionýsa, který zatoužil vzít si Ariadnu? Říká se, že se tudy Dionýsos vracel z jedné výpravy a jakmile spatřil Ariadnu, podlehl její kráse. Když ji později utěšoval, řekl Mínóově dceři, ať zapomene na Thésea a stane se jeho ženou.

Tou dobou se už loď blíží k Athénám, ale Théseus je zamyšlený a zarmoucený ze ztráty snoubenky. Duchem je nepřítomný. Alespoň to tedy nejsou bohové, kteří by ho trestali za to, že opustil Ariadnu. Ve svém zamyšlení totiž zapomene na slib daný otci – zapomene vztyčit bílou plachtu.

Starý Aigeus dostál svému slovu a každý den vycházel na břeh, přivíral oči, aby lépe viděl na horizont. Toho dne spatřil černou plachtu, která se vracela do Attiky. Přemožen nesmírným žalem, vrhl se Aigeus dolů ze skály. Říká se, že od toho dne nese řecké moře jeho jméno.

Pokud vaše kroky zamíří na Krétu...

Velký podlouhlý ostrov Kréta se nachází jižně od všech ostatních řeckých ostrovů. Zamilujete si zdejší pěstování olivovníků, kláštery a bílé kaple, jeskyně, příkré soutěsky a hory, na kterých můžete v zimě lyžovat.

Nezapomeňte také navštívit Knóssos, palác krále Mínóa. Najdete zde téměř tisíc pokojů a nekonečné množství chodeb. Je to skutečné bludiště. Krétská civilizace (nazývaná také mínojská) stále zůstává záhadou. Její lineární písmo totiž není zcela rozšifrované. V dalším krétském paláci Faistu byl nalezen hliněný disk popsany tímto typem písma. Jeho stáří se odhaduje na čtyři tisíce let, ovšem zpráva zanechaná jeho autory je stále obestřena tajemstvím.

Zamilovaná do býka

Král Mínós urazil boha moří Poseidóna, protože mu jako obětní dar přinesl ošklivého a nemocného býka. Poseidón ke své pomstě využil Mínóovu ženu Pasifaé – vdechl jí nesnesitelnou touhu po nádherném býkovi. Nešťastná Pasifaé jí nemohla odolat, a nakonec se ukryla uvnitř dřevěné krávy, aby mohla být krásnému zvířeti nablízku. Později porodila Mínótaura, příšeru s lidským tělem a býčí hlavou. Rozzuřený a ponížený Mínós nechal zavolat nadaného architekta Daidala, aby postavil labyrint a Mínótaura v něm ukryl před zraky všech.

Labyrint

Se svou spletností chodeb a místností čítal labyrint na tisíc odboček a slepých uliček, takže ten, kdo tam jednou vstoupil, určitě zabloudil a stal se Mínótaurovou kořistí. I kdyby byl příběh o této nestvůře pouhým mýtem, labyrint nejspíš skutečně existoval, protože je vyobrazen na mincích, které archeologové našli na Krétě v paláci Knóssu. Dnes slova labyrint a bludiště běžně používáme. Označujeme jimi věci komplikované, matoucí nebo nejasné. Často mluvíme například o bludišti ulic.

6

Démétér a Persefona

Toho léta měla Démétér mnoho práce – přišel čas sklizně a bylo třeba dohlédnout na to, aby byla bohatá. Právě Démétér, bohyně země, totiž dává vyklíčit pšenici a všemu obilí. To ona naučila lidi zasévat, pěstovat a sklízet. Také ona koneckonců naučila lidi péct chleba. To vše potvrzuje, jak byla její úloha ve starověkém Řecku důležitá.

Toho léta tedy musela dohlédnout na celou zemi, aby se ujistila, že úrody bude dost pro všechny. Proto požádala dceru Persefonu, aby na ni počkala doma.

Persefona byla mladá a okouzlující. Řekové ji nazývali také Korou, což vlastně znamená „mladá dívka“, symbol mládí a čistoty. Za matčiny nepřítomnosti si Persefona mohla hrát se svými přítelkyněmi Najádami, vodními nymfami.

Únos Persefony

Právě pro ně se Persefona rozhodla natrhat kytici lučního kvítí. Na okolních kopcích našla vlčí mák, ale nezdál se jí pro nymfy dost krásný. Hledala tedy o kousek dál a pak ještě trochu dál. Aniž si to uvědomila, dost se od přítelkyň vzdálila. Právě tam ale spatřila nádhernou květinu. Byla to narciska, celá bílá se žlutými okraji. Persefona se sklonila, aby ji utrhlá, jenže v tu chvíli pukla zem a rozestoupila se. Zaskočená Persefona strnule hleděla na hrozivé zjevení vystupující z rozevřené jámy.

Byl to Hádés, král podsvětí a tolik obávaný pán říše mrtvých. Hádés vmžiku Persefonu uchopil a unesl. Dívka vydala srdcervoucí výkřik, ale bylo příliš pozdě. Kočár podsvětí ji unášel do hlubin země, kde se plouží pouze stíny a kde není žádný život.

Starý Hádés po Persefoně toužil už dávno. Copak mu ji jeho bratr Zeus, bůh všech bohů, bez vědomí Démétér neslibil? Chtěl, aby se dívka stala jeho ženou a po jeho boku vládla podsvětí.

„Celé toto bohatství bude tvoje, pokud se staneš mou ženou,“ řekl jí, když přijeli před brány paláce.

Persefona ale nechtěla nic slyšet. Myslela na svou drahou matku Démétér, která kvůli jejímu zmizení jistě zešílí strachem. Už nežila, nespala, nejedla. Snažně prosila Háda, aby ji umožnil vrátit se do světa živých. Marně, stařec byl neoblomný.

Na zemi byla tou dobou už Démétér celá nesvá. Kde jen Persefona může být? Bohyně chodila po kraji sem a tam, ptala se všech, koho potkala, rolníků, pastýřů, tvorů pozemských i mořských. Stěží však obdržela nějaké zprávy. Jeden rybář zahlédl z loďky mladou dívku, jak trhá vlčí máky. Jeden pastýř je poté našel ležet na kopci. Těsně před tím, než Persefona zmizela, si s ní hrály Najády. Toto vše sotva někam vedlo. Démétér si už nevěděla rady.

Devět dní a devět nocí bloudila a hledala dceru. Desátého dne se nad jejím zármutkem slitoval bůh slunce Hélios.

„Ach Démétér, vím, že bych zmírnil tvou bolest, kdybych ti řekl, kde je tvá dcera. Toto zjištění by ale mohlo znásobit tvůj smutek. Už nikdy Persefonu neuvidíš. Unesl ji Hádés. Je nyní v říši mrtvých.“

Mrtvá? Její milovaná dcera? Tomu nemohla bohyně země uvěřit. Ovládl ji hněv a rozhodla se pro jednoduchou pomstu. Žádné sklizně, žádné zlaté klasy – na zemi se neurodí už vůbec nic. Prameny vyschnou, smrtelníci se brzy stanou obětí hladu a epidemií.

V celém Řecku se začala odehrávat ničivá podívaná. Zem ztvrdla a popraskala. Olivovníky zežloutly, vinná réva zvadla, poslední cikády přestaly zpívat. Pod povrchem této skomírající země chřadla i Persefona. Stále odmítala jíst, tolik ji sužoval stesk. Nechtěla vyhovět Hádovi a ani její postoj k němu se nezměnil. Na rozdíl od ní byl Hádés pozorný a přívětivý. Jeho chování ji skoro obměkčilo. Ale myšlenka na matku, nymfy a slunce nad mořem ji nepřestávala svírat srdce. Jak je možné zřít se opojné vůně jasmínu a pomerančů plných sladké šťávy? Jak by někdo mohl chtít opustit Démétrinu rajskou zahradu?

„Ach Persefono, staň se mou ženou,“ žádal každý den Hádés, který ji nemohl pomoci od jejího smutku. „Co pro tebe můžu udělat? Je tu něco, cokoli, co by změnilo tvůj názor?“

Persefona nejedla už deset dní a deset nocí a toho dne se rozpomněla na zázraky země. Myslela na nádherné ovoce. Ach, moci se do jednoho zakousnout... Kdyby se tak jeden z Hádových poslů mohl vydat na zem a jedno ji přinesl.

Skutečně volná?

Umíte si představit, jak byl tento úkol obtížný. Země přestala plodit, nešťastný posel prohledal celé Řecko, aby našel jakékoli ovoce. Nakonec našel jedno jediné granátové jablko, se kterým se vítězně vrátil. Persefona se zakousla do dužiny a spolkla šest zrníček, když se náhle objevil Diův posel Hermés. Bohové už se nemohli dále dívat na umírající zemi. Zeus poslal Herma, aby přesvědčil Háda a vrátil Persefonu zpět. Hádés pochopil, že dívka by nikdy nebyla po jeho boku šťastná, a tak se rozhodl dát jí svobodu. Nicméně ne tak docela. Zajistil, aby granátová zrníčka získala kouzelnou moc. Takovou, která ji vždy znovu přivede zpět k němu. Za každé spolknuté zrníčko bude Persefona žít jeden měsíc v říši mrtvých. Zbytek času může trávit na prosluněné zemi se svou matkou Démétér.

Tak si staří Řekové vysvětlovali střídání ročních období. Během podzimu a zimy jsou zrna obilí skrytá v zemi. To odpovídá šesti měsícům, kdy Persefona žije v temnotách Hádova paláce. Během šesti měsíců jara a léta zrna klíčí ze země a rostou pod laskavým dohledem Démétér, stejně jako Persefona, když je pod ochranou své matky.

Taková je pověst o opakování času, o temnotě a světle, o smrti a vzkříšení. Čas Řeků představuje smyčku, velký kruh, něco, co se neustále opakuje a vrací.

Říše mrtvých

Řecká mytologie popisuje podsvětí jako místo pod zemí, kam po smrti sestupují duše zemřelých, aby zde byly souzeny. Pokud mrtví během svého života spáchali mnoho špatného, jejich duše jsou potrestány, pokud ne, jsou odměněni. Říše mrtvých se rozléhá hluboko pod Řeckem. Vstup se nalézá na jihu Peloponésu u mysu Tainaru.

Megaira a její sestry

Legendy někdy uvádějí, že Persefona je matkou Erínyí. Tyto tři bytosti, Alléktó, Tísifoné a Megaira, měly křídla a místo vlasů hady. Vždy s sebou nosily bič a chodily po zemi, aby sjednaly boží spravedlnost a sužovaly proviněné smrtelníky. Pronásledovaly je bez ustání a budily v nich nikdy nekončící výčitky, strach a úzkost. Dnes ženy příliš často nenazýváme Alléktó nebo Tísifone. Ovšem označení megera (které vzniklo ze jména Megaira) se v jazyce uchytilo. Nemusíme snad vysvětlovat, co znamená.

Z Tartaru na Élysejská pole

Říše mrtvých se dělí na čtyři části. Erebos, kde bloudí nešťastné duše, jejichž těla nebyla pohřbena. Peklo zatracených, strašlivé a vyprahlé místo, kde jsou duše zločinců ponořeny v síře nebo vařící pryskyřici. Tartaros, jakési vězení pro dávné bohy vyhnané z Olympu. Zde se také nachází palác krále podsvětí Háda. Nakonec Élysejská pole, kde vládne věčné jaro a kde spravedlivé duše odpočívají v pokoji.

Teoretický komentář

1. Úvod a metody práce

V knize *La Mythologie grecque* nalezneme vybrané báje a pověsti řecké mytologie. Jsou chronologicky řazené, vše začíná stvořením světa, pokračuje představením primárních bohů a poté následují konkrétní příběhy. Text je doplněn mnoha ilustracemi. V jednotlivých kapitolách sledujeme hlavní dějové linie, příběhy se nerozvětřují a jsou podány zkrácenou a velmi srozumitelnou formou, která odpovídá věku čtenáře. Staré řecké báje a pověsti vždy patřily mezi má oblíbená témata a chtěla jsem sama zkusit převyprávět tyto světově proslulé příběhy. Pro překlad jsem si zvolila několik prvních kapitol knihy.

Při práci jsem vycházela z teorií Jiřího Levého a Antona Popoviče, dále také z publikace Aleny Tionové a kol. a dalších příruček. V překladu jsem se snažila o zachování stejných estetických a informačních hodnot, které obsahuje originál.

V následujících kapitolách uvádím příklady výchozího a přeloženého textu. U probíraných problémů jsem se snažila citovat širší kontext. Čísla v závorkách odkazují ke stránkám originálu a překladu.

2. Překladatelská analýza originálu

V následující kapitole vycházím především z publikací *Čeština pro překladatele: základy teorie, interpretace textů, praktická cvičení* (Houžvičková M. a Hoffmannová J., 2012) a *Stylistická analýza českých a francouzských textů* (Brunel A. a Šotolová J., 2012). Při analýze vnětextových a vnitrotextových faktorů pracuji s modelem Christiane Nordové (*Text analysis in translation*, 1991).

2.1 Stylistická charakteristika textu

Z hlediska funkčních stylů se tento populárně-naučný text řadí do odborného stylu. Jsou zde však posíleny prostředky s expresivní a poetickou funkcí, aby text čtenáře více zaujal. Termíny nejsou primární. Horizontální členění představuje monotematické kapitoly a podkapitoly, vertikální členění hlavní text a doprovodné texty. Místo vzorců a grafů, které odborný diskurz většinou doprovázejí, obsahuje překládaný úryvek mnoho ilustrací, jež plní podobnou funkci. Autorka využívá popisný, informační a vyprávěcí slohový postup. Setkáváme se se spisovným jazykem přizpůsobeným čtenáři, kterému se podřizuje i syntax. Nenajdeme zde tedy žádnou odbornou terminologii ani složitě rozvitě

věty. Převažuje třetí osoba singuláru, několikrát se autor obrací přímo na čtenáře a objevuje se druhá osoba jednotného čísla. Text je obohacen jemnou ironií a slovními hříčkami, které vycházejí z etymologie francouzštiny.

2.2 Vnětextové faktory

2.2.1 Autor

Autorkou textu je francouzská spisovatelka Florence Noiville (*1961). Po škole pracovala ve finančnictví, ale později se rozhodla pro psaní. Od roku 1994 je novinářkou a literární kritičkou v deníku *Le Monde*. Spisovatelskou dráhu započala knihami pro mládež. Prvním románem Florence Noiville bylo dílo s názvem *La Donation* z roku 2007. Sepsala například biografii amerického autora Isaaca Bashevisa Singera. Zatím posledním románem je *Confession d'une cleptomane* z roku 2018. Její knihy jsou překládány do 13 jazyků.

Série knih *La Mythologie grecque* (2000), *Les Héros grecs* (2002) a *La Mythologie romaine* (2003) dokazují zálibu Florence Noiville v dané tematice. Spolu se sestrou, jež některé knihy ilustruje, se Florence Noiville rozhodla sepsat tyto příběhy pro své děti.

2.2.2 Médium a čas

Kniha vyšla v nakladatelství Actes Sud, konkrétně v edici Actes Sud Junior, která se specializuje na knížky pro mládež. Francouzské nakladatelství sídlí v Arles a nabízí tematicky různorodé tituly od románů a poezie přes duchovní literaturu až ke komiksům. Bylo založeno roku 1978 a v době vydání knihy *La Mythologie grecque* vedla oddělení pro mládež Madeleine Thoby, která je také jeho zakladatelkou.

La Mythologie grecque vyšla v roce 2000 a jiná přepracovaná vydání nenásledovala. Při překladu tedy pracuji s vydáním prvním.

2.2.3 Cílový čtenář

Cílovým čtenářem knihy je mládež přibližně ve věku 12 a více let. Toto zaměření potvrzuje forma příběhů, které jsou sepsány v kratších verzích, a přizpůsobené lexikum a syntax. Oživení knihy zajišťují mnohé ilustrace korespondující s příběhem. Díky nim si čtenář může představit, jak se asi Řekové oblékali a jak třeba vypadaly atributy jednotlivých bohů.

Pro překlad jsem si jako cílového čtenáře stanovila mládež ve stejném věku jako v původním textu. Originál ani překlad nevyžadují na čtenáři žádnou předchozí nebo hlubokou znalost řeckých bájí.

2.2.4 Záměr a funkce textu

Z hlediska jazykových funkcí, které definoval Karel Bühler a Roman Jakobson, v textu převládá funkce informativní. Hlavním záměrem je poučit a zaujmout čtenáře, proto je informativní styl posílen prostředky s konativní a poetickou funkcí. V určitých pasážích vystupuje do popředí samotný autor, projevuje své postoje, v tom případě se jedná o funkci expresivní.

Text lze tedy považovat za informativní, populárně-naučný s didaktickým záměrem, kniha má za cíl poučit čtenáře, převyprávět mu řecké báje, aby pochopil určité souvislosti.

2.3 Vnitrotextové faktory

2.3.1 Téma, obsah, kompozice textu

Kniha pojednává o řeckých bájích, začíná stvořením světa, pokračuje představením hlavních řeckých bohů a dále následují vybrané pověsti o hrdinech či smrtelnících.

Příběhy jsou řazeny chronologicky a vzájemně na sebe odkazují. Tuto vnitrotextovou referenci zastává často také samotný vypravěč, jako například v následujícím případě:

Épiméthée, on s'en souvient, est le frère de Prométhée... (s. 23)

Vnitrotextová reference je zde důležitá také z toho důvodu, že mnohé postavy jsou provázány příbuzenskými vztahy a občas je nezbytné určitou informaci připomenout kvůli přehlednosti textu. O tomto problému se ještě zmíním později.

Celá kniha je rozdělena na tři hlavní části, které se dělí na menší kapitoly a ty dále na drobné podkapitoly. Každý úsek má vlastní nadpis. Právě podkapitoly zde slouží jako paratext a v určitých případech by čtenáři mohly umožnit diskontinuítní čtení. Pokud by tedy adresát nechtěl číst knihu postupně od začátku do konce, může se orientovat podle

názvů podkapitol a vyhledat si informaci, která ho zajímá. Podkapitoly tak slouží k přehlednosti textu a dělí ho na menší celky.

Chronologie a návaznost děje jsou místy narušeny vloženými vedlejšími příběhy, které uvádějí bližší informace o určitých postavách nebo místech. V některých případech jsou zasazeny uprostřed hlavního příběhu, ale jsou odlišeny barevně a typem písma. Ve svém překladu jsem je pro přehlednost řadila až na konec nadřazené kapitoly, pokud srozumitelnost textu nevyžadovala jinak.

Od ostatních částí knihy se odlišuje kompozice druhé kapitoly v první části. V této pasáži je představeno dvanáct hlavních bohů, kteří sídlí na Olympu. Zde bychom text mohli téměř ztotožnit s encyklopedickým heslem. Bohové jsou řazeni abecedně a u každého se dočteme o jeho základních rysech. Krátké odstavce u jednotlivých postav jsou psány úsečně, často se objevují věty bez přísudku, což jsem se v překladu snažila zachovat, pokud to stavba české věty dovoľovala.

2.3.2 Lexikum

Text je psán spisovným jazykem, nenacházíme v něm žádné archaické výrazy, ačkoli by v knize s touto tematikou mohly být zastoupeny. Ani expresivní slovní zásoba není výrazněji použita. Za příznakové lexikum bychom mohli označit citoslovce v promluvách postav.

– *Ô Déméter, je sais que je vais soulager ta douleur si je te dis où est ta fille. (s. 54)*

Nejvýraznější zastoupení mají v textu jména bohů a řecká toponyma. Autorka pracuje s francouzským přepisem řeckých jmen, neklade důraz na etymologii, pouze v určitých případech připojí vysvětlení, co jméno znamená.

Slovní zásoba neobsahuje žádné odborné výrazy, ani terminologii. Lexikum je plně přizpůsobeno mladšímu čtenáři. Rovina neutrální a spisovné slovní zásoby zůstává zachována i v druhé kapitole první části, kde se text blíží encyklopedickému nebo slovníkovému heslu, jak jsem již zmínila výše, a mohli bychom proto zapojení terminologie očekávat.

Celkově je tedy užití lexika přizpůsobeno cílovému čtenáři, který ve své slovní zásobě nemá archaické výrazy ani odbornou terminologii. Text je mu automaticky bližší v případě, kdy je psán stejnou úrovní jazyka, kterou adresát běžně užívá.

2.3.3 Syntax

Syntax je podobně jako lexikum přizpůsobena cílovému čtenáři. Věty nejsou rozvité, většinou se jedná o jednoduchá souvětí. Časté jsou velmi krátké a úsečné věty, které zde autorka používá například za účelem vytvoření napětí nebo zdůraznění informace. Převažují oznamovací věty, výjimečně se setkáme například s řečnickou otázkou.

Druhá kapitola v první části se syntaktickou stavbou odlišuje od dalšího textu. Autorka se zde snaží napodobit encyklopedické heslo. Do velmi krátkých odstavců bylo proto zapotřebí zařadit velké množství informací. Francouzská stavba věty dovoluje tvořit smysluplný text například bez přísudku. To je možné i v češtině, stejný princip se používá právě při tvoření encyklopedických či slovníkových hesel.

APHRODITE: la déesse de la Beauté et de l'Amour. (s. 14)

Afrodita

Bohyně krásy a lásky. (s. 9)

2.3.4 Neverbální prvky

Kniha je doplněna mnoha ilustracemi, které zaujímají celou stránku nebo jsou zasazeny přímo do textu. Vždy odkazují k probírané tematice, která je u ilustrace zmíněna. Čtenář si tak lépe představí reálie, o kterých se mluví, například v druhé kapitole první části je ke každému odstavci připojen drobný obrázek představující boha s jeho atributy. Ilustrace jsou barevné a celkově knihu oživují. Tvoří integrální součást sdělení a vzájemně se s textem doplňují.

3. Typologie překladatelských problémů a jejich řešení

Problémy spojené s překladem textu byly nastíněny již v předchozí kapitole a lze je rozdělit do několika skupin. Jsou to problémy na rovině gramatické, lexikální, syntaktické a stylistické. V závěru kapitoly se věnuji změnám oproti originálu, které byly v překladu provedeny.

3.1 Překladatelské problémy na rovině gramatické

3.1.1 Osoba, číslo, čas

V analýze jsem již předeslala, s jakou frekvencí jsou užívány osoby v tomto textu. Díky postu autorského vypravěče převažuje v knize třetí osoba singuláru, která slouží při popisu dějů a činností, občas se ale vyskytuje i druhá osoba jednotného čísla, kdy se autor cíleně obrací na čtenáře.

Francouzské zájmena *on*, které bylo třeba přeložit do češtiny konkrétní osobou a číslem se ve francouzštině užívá jako neurčité osobní zájmeno. Odkazuje na osobu či na skupinu osob jakéhokoli rozsahu, přičemž autor tento počet nechce nebo nemůže blíže určit. Gramaticky funguje jako 3. os. singuláru. Nejčastěji nahrazuje zájmeno *nous*, ale může stát také místo *je*, *tu*, *vous*, *il(s)*, *elle(s)*¹. Český jazyk nemá přímý ekvivalent tohoto výrazu. Při překladu jsem se vždy rozhodovala na základě konkrétního kontextu a podle něj poté zvolila adekvátní osobu a číslo. V následujícím přehledu uvedu pouze vybrané příklady.

Celui-ci renaître sans cesse, mais, sans cesse, le rapace revient le déchiqueter de son bec crochu. On dit que ce supplice devait durer mille ans. (s. 22)

Ta se vždy zahojila, ale dravec se pokaždé objevil znovu a jeho zakřivený zobák opět trhal. Říká se, že tato muka musel Prométheus snášet tisíc let. (s. 12)

Zájmeno *on* jsem zde přeložila jako všeobecný podmět.

¹ Hendrich, J., Radina O., Tláškal J.: *Francouzská mluvnice*. Plzeň: Nakladatelství Fraus, 2001, str. 323-324.

Sorti victorieux de toutes ces épreuves, Héraclès deviendra le symbole de la force et de l'énergie. Il accédera aussi à l'immortalité, ce qui montre que lorsqu'on est un héros, on peut quelquefois devenir un (presque) dieu.
(s. 29)

*Ve všech zkouškách uspěl a stal se symbolem síly a ráznosti. Nakonec získal i nesmrtelnost, což značí, že každý **hrdina** se může stát (skoro)bohem. (s. 14)*

V tomto případě jsem neurčité zájmeno *on* nahradila konkrétním substantivem v první osobě singuláru.

***On** le voit, les dieux grecs sont omniprésents. Impossible de leur échapper lorsqu'on est un mortel, un héros ou même un autre dieu. **On** peut tenter de leur ressembler ou de ruser avec eux, cela marche quelquefois. (s. 33)*
***Přesvědčili jsme se**, že řeční bohové jsou všudypřítomní. Neunikne jim ani smrtelník, ani hrdina, a dokonce ani jiný bůh. Někdy na ně **můžeme** vyzrát lstí nebo se jim zkusit podobat. (s. 16)*

Zde jsem s ohledem na kontext zvolila první osobu plurálu. První větou text navazuje kontakt se čtenářem a vtahuje ho do děje, stejný princip jsem chtěla zachovat i ve větě následující.

Kategorie času v překládaném textu představuje složitou problematiku. Kniha *La Mythologie grecque* je ve francouzštině psaná nejčastěji přítomným časem. Vytváří dojem, že se příběh odehrává právě teď a přímo před námi, ale je zřejmé, že se jedná o události, které se již staly. V českém úzu není běžné používat přítomný čas k vyprávění minulých dějů. Rozhodla jsem se tedy francouzský prézens nahradit českým préteritem a přítomný čas v překladu využívat v případě historického prézentu či na základě kontextu, který nepřipouštěl jinou možnost. Uvedu zde příklad ze začátku knihy. Hovoří se o stvoření světa a o bozích, kteří v ten okamžik byli také stvoření. Pokud se mluví o jednotlivých bozích, používám v překladu přítomný čas. K tomu mě vede originál, kterému se tak více přibližuji a také samotné téma knihy. Bohové existovali před dávnými časy v dobách mytologie a díky své nesmrtelnosti by měli existovat i dnes, proto jsem zvolila prézens a hovořím o nich v přítomnosti. Následující příklad demonstruje oba probírané problémy.

*Gaïa **est** la plus ancienne des divinités grecques, la mère de tous les êtres vivants. Elle **enfante** Ouranos, le Ciel étoilé, la voûte magique qui fait rêver les hommes depuis des millénaires. Elle le **fait** juste à sa mesure pour que le Ciel et la Terre s'épousent exactement, un peu comme les deux coques d'une noix. (s. 8)*

*Gaia **je** nejstarší z řeckých bohů a matka všeho živého. **Zplodila** Úrana, hvězdnou oblohu, tajemnou klenbu, která svádí lidi ke snění už po tisíciletí. Gaia si ho **stvořila** v takové podobě, aby se Země a Nebe mohly spojit v těsném svazku, tak trochu jako dvě poloviny ořechové skořápky. (s. 7)*

V textu je v malé míře zastoupen také budoucí čas, konkrétně ve formě tzv. futura historického, kterým se podle *Francouzské mluvnice*² vyjadřuje děj, jenž následoval po jiném minulém ději. V češtině lze tento minulý děj také vyjádřit budoucím časem, ale z důvodu větší srozumitelnosti jsem se rozhodla použít čas minulý.

*Pour racheter ses crimes, il doit accomplir douze exploits extraordinaires. Sorti victorieux de toutes ces épreuves, Héraclès **deviendra** le symbole de la force et de l'énergie. Il **accédera** aussi à l'immortalité, ce qui montre que lorsqu'on est un héros, on peut quelquefois devenir un (presque) dieu. (s. 29)*

*Aby odčinil, co spáchal, musel vyplnit dvanáct nevšedních úkolů. Ve všech zkouškách uspěl a **stal se** symbolem síly a ráznosti. Nakonec **získal** i nesmrtelnost, což značí, že každý hrdina se může stát (skoro)bohem. (s. 14)*

Budoucí čas ve formě historického futura je v originálu zastoupen také formou s pomocným slovesem *aller*.

3.1.2 Singulár a plurál

Zde se zmíním o třetí kapitole první části, tedy o příběhu o Pandórině skříňce, kde jsem se setkala s problémem singuláru a plurálu a s jeho převodem do češtiny. Nabízí se nám zde výčet všech špatností, které se ze skříňky dostaly ven. Tato enumerace je

² Hendrich, J., Radina O., Tláskal J.: *Francouzská mluvnice*. Plzeň: Nakladatelství Fraus, 2001.

v originále rozdělena na dvě části, z nichž první obsahuje podstatná jména v singuláru, končí třemi tečkami a následuje výčet podstatných jmen v plurálu.

Ce sont tous les maux, toutes les misères et tous les crimes de l'humanité. La violence, la folie, la maladie, la jalousie, l'injustice, le désespoir, le chagrin, la misère, la guerre, le mensonge... Une cohorte de mauvaises passions, de peines, de ressentiments et d'angoisses diverses. (s. 25)

Bylo to zlo a všechna lidská trápení a provinění. Násilí, šílenství, nemoc, žárlivost, nespravedlnost, zoufalství, žal, bída, válka, lež... Zástup neřestných vášní, soužení, zatrpklosti a mnohé úzkosti. (s. 13)

Problematické je již první substantivum v ukázce. *Les maux* zde označuje všechna zla. Čeština ale podstatné jméno *zlo* užívá spíše v singuláru. Užití *zla* v množném čísle by narušilo překladový text. Pokud se zaměříme na první enumeraci, vidíme, že všechna francouzská substantiva jsou v singuláru. Tuto skutečnost jsem se rozhodla zachovat i v překladu. V případě slova *la maladie* by připadal v úvahu i český ekvivalent v množném čísle. Dle mého názoru by použití slova *nemoc* v plurálu zdůraznilo závažnost situace. Z důvodu jednotnosti výčtu jsem se však rozhodla pro zachování singulárového tvaru i u všech českých ekvivalentů. V druhé části výčtu jsem se jednotnost rozhodla naopak porušit, protože český úzus příliš nevyužívá slova *zatrpklost* v množném čísle. Jedná se o podobný případ jako u již zmiňovaného slova *zlo*.

3.2 Překladačské problémy na rovině lexikální

3.2.1 Jména a reálie

Nejvíce zastoupeným sémantickým polem v textu jsou jména řeckých bohů a řecké reálie obecně. Francouzský úzus psaní jmen řeckých bohů je jiný než ten český. Při vyhledávání vhodných ekvivalentů jsem vycházela z knihy Vojtěcha Zamarovského *Bohové a hrdinové antických bájí* (Mladá fronta, 1982), podle které jsem přepis řeckých jmen sjednotila. Tuto publikaci jsem vybrala z důvodu jejího rozsáhlého rejstříku, který obsahuje všechna jména, jež se objevují v překládaném textu od Florence Noiville. Klíčová byla také kompozice celé knihy. Vedle mýtů a bájí najdeme vždy u konkrétního hesla informace o dalším zpracování jednotlivých postav v literatuře, výtvarném umění, hudbě, často také archeologické a filologické odkazy. Další možností byla kniha od Eduarda Petišky *Staré řecké báje a pověsti* (Albatros, 1976). Mým požadavkům bohužel nevyhovovala, nenalezla jsem v ní všechny potřebné ekvivalenty. V mnohých řešeních se také s první zmiňovanou publikací rozchází. Pokud by se text s podobnou tematikou vydával, nejspíše by byla tendence ke zjednodušenému psaní, tedy například bez dlouhých samohlásek. To by ovšem byla již záležitost konkrétního nakladatelství, já jsem se z důvodu sjednocení textu rozhodla ve všech případech vycházet z publikace Vojtěcha Zamarovského. Římské ekvivalenty jmen bohů jsem hledala v *Latinsko-českém, česko-latinském slovníku* (Šenková, S., 2005).

3.2.2 Názvy podkapitol

S problémy jsem se setkala při překládání již zmíněných krátkých podkapitol. Ve většině případů se jejich názvy skládají pouze z podstatných a přídavných jmen, často zde figurují propria. Nabízel se zde překlad pomocí vedlejší věty se zájmenem *který* a slovesem místo přídavného jména, ale to by příliš narušilo kompozici a nebylo by vhodné mít takto rozsáhlý název pro podkapitolu. Rozhodla jsem se proto ponechat slova, která jsou svým významem stejná nebo co nejbližší významu originálu a často jsem ve svém řešení použila pomlčku. I v názvech podkapitol jsem se rozhodla pro určité sjednocení. Jako příklad bych zde chtěla uvést podkapitolu ze strany 57 originálního textu, kde jsem záměrně odhlédla od původního znění a nahradila ho takovým českým ekvivalentem, který zapadá do struktury ostatních kratších názvů a vyjadřuje stejnou myšlenku jako název francouzský.

Libre, mais pas tout à fait (s. 57)

Skutečně volná? (s. 23)

Naopak na straně 41 jsem se snažila být co nejvíce věrná originálnímu názvu, protože se nepřímo jedná o citaci z textu.

Chaque jour, je guetterai la voile blanche (s. 41)

Každý den budu vyhlížet bílou plachtu (s. 19)

Poslední podkapitola, o které bych zde chtěla zmínit, se nachází na straně 28 původního textu. Ve francouzštině je v ní použito sloveso. S ohledem na celkovou kompozici jsem se však rozhodla od originálu odhlédnout a přeložit název bez slovesa, abych nenarušila strukturu všech názvů podkapitol, které jsem se rozhodla sjednotit. Smysl zůstal zachován.

Ces demi-dieux qui sont presque des dieux (s. 28)

Bohové a polobozi (s. 14)

3.2.3 Velká písmena

Dalším lexikálním problémem bylo psaní velkých a malých písmen. V textu francouzština označuje velkým písmenem například apelativa v případě, kdy se mluví o bozích a o tom, čemu vládnou nebo za co jsou uctíváni. Můžeme konstatovat, že francouzština obecně používá více velkých písmen jinde než na standardních místech. V překládaném textu jsou ústředními postavami bohové, na kterých závisí chod světa, proto živly a oblasti, které zastupují jsou takto zdůrazněny. Uvedu pár příkladů, které pochází z druhé kapitoly v první části, kde je toto zdůraznění nejvíce patrné.

*ATHÉNA: la déesse de la **G**uerre, des **S**ciences, des **A**rts et de l'**I**ntelligence. (s. 16)*

Athéna

*Bohyně války, vědy, **u**mění a **m**oudrosti. (s. 9)*

*HÉPHAÏSTOS: le dieu du **F**eu et des **F**orgerons. (s. 17)*

Héfaistos

*Bůh **o**hně a **k**ovářství. (s. 10)*

Velká písmena jsem ponechala na začátku první kapitoly ve slovech Chaos, Nebe a Země. V prvním případě jsem vycházela z již zmiňované publikace Vojtěcha Zamarovského. U slov Nebe a Země mě k ponechání velkých písmen vedl fakt, že se jedná o druhé jméno postavy, protože Gaia je charakterizována jako Země, stejně tak bychom mohli říci, že Úranos rovná se Nebe, jsou to tedy synonyma.

3.2.4 Lexikum dalších jazyků

V originálním textu se ve třetí kapitole první části objevuje latinské slovní spojení *in extremis* (s. 25). Francouzština je románský jazyk, který z latiny vzešel a má s ní mnoho společného, především pokud se zaměříme na slovní zásobu. Mladému francouzskému čtenáři tedy toto slovní spojení nezpůsobí problém a nebude plynulost textu nijak narušovat. Český čtenář má však jiné jazykové a kulturní prostředí. Naprostá většina mládeže se s latinou běžně nesetká, někteří s ní mohou přijít do styku později ve školách. Pokud by překlad četl cílový čtenář ve věku kolem dvanácti let, latinské slovní spojení by prudce narušilo tok textu, i když by nemuselo nutně zasáhnout do jeho srozumitelnosti. Přijatelným řešením byl překlad latinského výrazu do češtiny. Vycházela jsem zde z definice internetového *Slovníku cizích slov*, který *in extremis* vykládá jako *krátce před smrtí, v situaci extrémní nouze, v poslední chvíli života*³

*Une cohorte de mauvaises passions, de peines, de ressentiments et d'angoisses diverses. Bref, tous ces maux encore inconnus des hommes s'échappent à jamais de la boîte de Pandore. Tous sauf un, qui reste emprisonné, **in extremis**: l'Espoir. (s. 25)*

*Zástup neřestných vášní, soužení, zatrpklosti a mnohé úzkosti. Zkrátka všechno špatné, co lidé do té doby neznali, vyletělo z Pandoriny skříňky ven. Vše, až na jednu věc, kterou se **v posledním okamžiku** podařilo uschovat – naději. (s. 13)*

³ Slovník cizích slov. Dostupné z <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/>.

3.3 Překladatelské problémy na rovině syntaktické

Při řešení syntaktických problémů jsem často využívala volnějšího slovosledu českého jazyka a konstituovala jsem aktuální členění větné tak, aby réma bylo na konci věty. Tímto zásahem do tematické struktury věty se však nebudu konkrétněji zabývat, neboť to vyplývá z různých větných členění v obou jazycích.

3.3.1 Spojky

Věty v originálním textu často začínají spojkou, což je pro úzus francouzského jazyka běžné. V češtině je to samozřejmě také možné, ale kvůli lepší návaznosti textu a členění tématu a rématu jsem se pokoušela umístování spojek na začátek věty vyhnout.

*Craignant que ses enfants ne prennent sa place, il les enferme au fond des Enfers, dans une région appelée le Tartare (lire chapitre 6). **Mais** un jour, ceux-ci se révoltent. (s. 10)*

*Ze strachu, aby ho potomci nepřipravili o jeho postavení, uvrhl je do hlubin podsvětí, do míst zvaných Tartaros. Vězni se **však** jednoho dne vzbouřili. (s. 7)*

3.3.2 Apoziopce

Apoziopce je jev na hranici syntaxe a stylistiky, v této práci jsem se ho rozhodla zařadit do roviny syntaktické a z uvedených příkladů vyplývá, že je v textu několikrát užitý. *Nový encyklopedický slovník češtiny* apoziopci charakterizuje jako „*přerušení a nedokončení výpovědi. A. se vyjadřuje pauzou, graficky třemi tečkami. A. je speciálním druhem elipsy (tzv. fatická elipsa); na rozdíl od „pravé“ elipsy nelze z materiálu věty a/nebo na základě kontextu a znalostí světa nedopovězenou část rekonstruovat. Nedopovězení aktivuje interpretační proces u adresáta.*“⁴ Vyskytuje se při udávání výčtu nebo při nedokončené výpovědi za účelem vyznění do ztracena nebo při vytvoření napětí. V českých populárně-naučných textech není apoziopce příliš častá, proto jsem se snažila neukončenou výpověď v překladu nahradit vysvětlujícím slovem, v některých případech

⁴ Nový encyklopedický slovník češtiny. Dostupné z <https://www.czechency.org/>.

jsem ji ponechala i v českém textu. Většinou jsem se rozhodovala na základě konkrétního kontextu. Uvedu příklady nahrazení slovy i ponechání.

Ils ont leurs qualités et leurs défauts. Ils sont passionnés, amoureux, capricieux, rusés, jaloux... Zeus, le dieu des dieux, est particulièrement connu pour ne pas résister au charme des dames. Europe, Io, Lédá, Égine...: on ne compte plus ses conquêtes. (s. 30)

*Mají jejich přednosti i jejich nedostatky. Jsou vášniví, milující, náladoví, vychytralí, žárliví... Zeus, bůh všech bohů, je zvláště proslulý tím, že neodolá kouzlu žen. Z jeho mnohých úlovek můžeme uvést **například** Ío, Lédú, Aigínu. (s. 15)*

3.4 Překladačské problémy na rovině stylistické

3.4.1 Vnitrotextová reference

Francouzský text často využívá odkazování k jiným kapitolám knihy, především pokud se jedná o jméno boha nebo lokace. Konkrétní kapitola, ke které se referuje, je uvedena v závorce.

Craignant que ses enfants ne prennent sa place, il les enferme au fond des Enfers, dans une région appelée le Tartare (lire chapitre 6). (s. 10)

Rozsah mé práce nezahrnuje celou knihu, některé kapitoly spojené s vnitrotextovou referencí tedy vůbec nepřekládám. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla odstranit všechny odkazy z cílového textu, abych ponechala sjednocenou formu.

3.4.2 Přímá řeč

Další jev, který působil obtíže při překladu, byla přímá řeč postav. V textu se vyskytují spíše monology a vnitřní monology postav. Samotná přímá řeč není příliš jasně značena.

*-Chaque jour, **dit** Égée, j'irai sur la falaise. Je guetterai ton retour. Et si, à l'horizon, je vois ce grément blanc, alors je saurai que tu es vivant. Voici donc Thésée naviguant vers le royaume de Minos. Un lourd silence pèse sur l'équipage. (s. 41)*

S ohledem na českého čtenáře jsem se rozhodla přímou řeč vymezit přehledněji než v originálu, a to pomocí uvozovek označujících začátek a konec.

V případě vnitřních monologů postav, které nejsou v textu vyznačeny žádnou interpunkcí, jsem zachovala stejnou formu jako v originálu. Nevyznačovala jsem uvozovkami, nepoužívala jsem žádné sloveso, které by mohlo tok myšlenek uvést. Z původního textu je patrné, komu myšlenka patří, kde končí a začíná, v překladu jsem se snažila o stejný účinek.

*Là, il vole un peu de braise qu'il cache dans la tige d'une fêrule. Mais Zeus ne tarde pas à s'en apercevoir. **Quoi? Des flammes! Qui a osé? Ces mortels se prendraient-ils pour des dieux?** Furieux, Zeus médite déjà sa vengeance. Il punira Prométhée, il punira les hommes. (s. 22)*

*Zde ukradl řeřavé uhlí, které schoval do dutého rákosu. Brzy to však zjistil Zeus. **Cože? Oheň! Kdo se opovážil? Považují se snad ti smrtelníci za bohy?** Zuřil a připravoval pomstu. Potrestá Prométhea a potrestá i lidi. (s. 12)*

Vnitřní monolog a přímá řeč postav se mírně prostupují v šesté kapitole druhé části v příběhu o Persefoně. Na první pohled zkoumaná část textu vypadá jako vnitřní monolog. Poslední věta je však přáním a toto přání je následně splněno, můžeme se domnívat, že bylo tedy proneseno nahlas jako přímá řeč. Na druhou stranu ale není tato věta vyznačena jako ostatní přímé řeči textu, což naznačuje, že se jedná spíše o vnitřní promluvu. Z tohoto důvodu jsem celou rozebíranou část textu vyhodnotila jako vnitřní monolog postavy a nevyznačovala ji pomocí interpunkce.

*Ce jour-là, Perséphone, qui n'a pas mangé depuis dix jours et dix nuits, se remémore les merveilles de la Terre. Elle pense à de beaux fruits. Oh, croquer dans l'un d'eux... Si l'un des messagers d'Hadès pouvait se rendre sur Terre et **lui** en rapporter un... (s. 57)*

*Persefona nejedla už deset dní a deset nocí a toho dne se rozpomněla na zázraky země. Myslela na nádherné ovoce. Ach, moci se do jednoho zakousnout... Kdyby se tak jeden z Hádrových poslů mohl vydat na zem a jedno **ji** přinesl. (s. 23)*

Poslední věta úryvku je problematická také kvůli zájmenu *lui*. Implikuje totiž skutečnost, že tuto větu nepronáší Persefona, ale někdo třetí, nejspíše tedy vypravěč. Pokud by věta patřila postavě knihy, objevilo by se zde zájmeno *me*.

3.4.3 Interpunkce

Problém interpunkce jsem již zmínila při rozebírání apoziopce. Otazníky a vykřičníky na konci francouzských vět jsem se rozhodla řešit odlišně v případě promluvy postavy a v případě textu vypravěče. V případě monologu nebo vnitřního monologu jsem interpunkci zanechala stejnou jako v originálu.

Mais Zeus ne tarde pas à s'en apercevoir. Quoi? Des flammes! Qui a osé? Ces mortels se prendraient-ils pour des dieux? Furieux, Zeus médite déjà sa vengeance. (s. 22)

Brzy to však zjistil Zeus. Cože? Oheň! Kdo se opovážil? Považují se snad ti smrtelníci za bohy? Zuřil a připravoval pomstu. (s. 12)

V běžném textu jsem se rozhodla vykřičníky do překladu nepřevádět. V české verzi na mne působily příliš explicitně a text narušovaly. V takových případech jsem tedy vykřičník nahradila slovem *velmi* nebo jiným, které posílilo to původní na významu a splnilo tak stejnou funkci jako interpunkce v originále. Oba případy zde uvádím.

À eux deux, Ouranos et Gaïa forment le couple le plus ancien de la mythologie.

Un couple qui va avoir de drôles d'enfants! Les premier-nés sont des créatures gigantesques, les Titans. (s. 8)

Gaia a Úranos spolu tak vytvořili první pár mytologie.

*Tento pár zplodil **velmi** podivné děti. Nejprve se mu narodila obrovská stvoření – Titáni. (s. 7)*

N'en croyant pas ses yeux, elle voit Thésée resurgir du labyrinthe. Sa ruse a fonctionné. Thésée est vivant! (s. 43)

*Nemohla uvěřit svým očím, když viděla Thésea vycházet z labyrintu. Její lest se vydařila. Théseus je živý a **zdravý**. (s. 20)*

3.4.4 Číselné údaje

Text neobsahuje téměř žádné údaje vah a měr, které by působily problémy z důvodu rozdílných jazykových konvencí. S jednou překážkou jsem se přesto setkala, a to při překládání kapitoly o Olympu, kde je uvedena výška.

Avec ses sommets enneigés et drus, le mont Olympe (2 917 mètres) est situé au nord de la Grèce, entre la Thessalie et la Macédoine. (s. 12)

V češtině je typické pro výšky hor a pohoří udávat metry nad mořem (m n. m.). Tento zápis bychom našli v příručkách a encyklopediích. Úryvek o Olympu ale neplní zcela funkci encyklopedického hesla, obsahuje totiž i rysy poetického popisu. Z toho důvodu jsem se rozhodla nepostupovat zcela podle jazykové konvence a na základě kontextu a plynulosti textu jsem i v překladu zachovala označení *metrů* a celý údaj jsem oproti originálu zakomponovala do věty bez potřeby závorky.

Zasněžené a mohutné vrcholky pohoří Olympu s výškou 2 917 metrů se nacházejí na severu Řecka mezi Thessalií a Makedonií. (s. 8)

3.5 Změny oproti originálu

Změna oproti originálu byla nutná na straně 46 původního textu v kapitole o labyrintu. Francouzské slovo *dédale*, které v překladu znamená labyrint, bludiště, změt, splet⁵ je v původním textu užito ve dvojím významu. *Dédale* je totiž i jméno Daidala, postavy řecké mytologie. Ten byl proslulý stavbou krétského labyrintu. Francouzština tedy vychází z vlastního jména tohoto umělce a skrz etymologii se dostává k apelativu. Tato slovní hříčka ale není v češtině možná. V našem jazyce nemá Daidalos a labyrint žádnou společnou etymologii. Z tohoto důvodu jsem v překladu nahradila substantivum *dédale* jeho českým ekvivalentem *bludiště*. Jsem si vědoma toho, že v originálu tato pasáž vyzní jinak než v překladu.

Aujourd'hui, les mots "labyrinthe" et "dédale" sont passés dans notre langue. Ils désignent un ensemble de choses compliquées, confuses, embrouillées. (s. 46)

*Dnes slova labyrint a **bludiště** běžně používáme. Označujeme jimi věci komplikované, matoucí nebo nejasné. (s. 21)*

3.6 Grafická úprava překladu

V původním textu nejsou odstavce na začátku řádku odsazeny, je ale zřejmé, kde začínají. Kvůli přehlednosti jsem se rozhodla odstavce v překladu odsadit a více je tak odlišit, nevytvářela jsem odstavce nové. Podkapitoly jsem však záměrně nechala zarovnané a tím je alespoň minimálně graficky odlišila od ostatních pasáží.

⁵ Francouzsko-český, česko-francouzský slovník. Praha: FIN PUBLISHING, 2010.

4. Překladatelské postupy

V této kapitole vycházím z publikace Aleny Tionové a kol. *Francouzština pro pokročilé* (Praha 1992). Charakterizují zde základní typy postupů, ke kterým při překládání dochází, a které se objevují i v mé práci. K jednotlivým případům uvádím konkrétní ukázky z překladu.

4.1 Transpozice

4.1.1 Transpozice slovního druhu

Při transpozici slovního druhu je stejný sémantický obsah vyjádřen v cílovém jazyce jiným slovním druhem než v jazyce původním. Tato transpozice může být jednoduchá nebo dvojnásobná, případně několikanásobná. U dvojnásobné transpozice bývá jedna primární a druhá sekundární, tedy závislá. V následujícím příkladu se jedná o transpozici substantiva, které je v překladu vyjádřeno adjektivem.

*Vous imaginez **la difficulté**. La Terre étant devenue stérile, l'infortuné message fouille la Grèce entière à la recherche du moindre fruit. (s. 57)*
*Umíte si představit, jak byl tento úkol **obtížný**. Země přestala plodit, nešťastný posel prohledal celé Řecko, aby našel jakékoli ovoce. (s. 23)*

Dalším příkladem je nahrazení substantiva slovesem.

*Ici, les légends divergent. S'agit-il d'**un oubli**? D'**une trahison**? (s. 43)*
*Legendy se zde rozcházejí. **Zapomněli** na ni? **Zradili** ji? (s. 20)*

4.1.2 Transpozice syntaktická

Při tomto typu transpozice mění větné členy svou funkci, sloveso může změnit rod (pasivní v aktivní a naopak) a to, co je vyjádřeno ve výchozím jazyce jedním větným členem, může být v cílovém převedeno do vedlejší věty.

*Aux douze dieux qui siègent sur l'Olympe, vont progressivement s'en ajouter beaucoup d'autres. Il y a par exemple Pan, le dieu des Troupeaux et des Bergers, **un peu difforme** avec son torse d'homme et sa tête de bouc. (s. 26)*

*Ke dvanácti bohům sídlícím na Olympu se postupně přidávají další. Například Pán, bůh stád a pastýřů, **který** kvůli svému lidskému trupu a kozí hlavě vypadá trochu nesouměrně. (s. 14)*

4.2 Koncentrace a diluce

Koncentraci a diluci můžeme považovat za druh transpozice, při které dochází k zúžení nebo k rozšíření textu. V případě diluce se jedná o rozšíření jednoho slova z výchozího jazyka do dvou a více slov v jazyce cílovém. Pokud jedním slovem shrneme to, co bylo v originálu řečeno několika slovy, jedná se o koncentraci. Nebereme zde ovšem v úvahu členy a další pomocná slova, která gramatický systém češtiny neobsahuje. Následující případy koncentrace a poté diluce objevující se v mé práci uvádím z hlediska češtiny.

*L'équipage est à peine débarqué en Crète que **la population** s'est massée sur la côte, **curieuse** de voir le visage des futures victimes. Ariane aussi est venue. (s. 42)*

*Sotva se posádka vylodila na Krétě, nahrnuli se na pobřeží **zvědavci** dychtící pohlédnout do tváří budoucím obětem. Přišla také Ariadna. (s. 19)*

*Tout petit déjà, il montre qu'il est de race divine en étouffant deux serpents dans son berceau. Mais la force, parfois, **égare** le brutal Héraclès. C'est ainsi qu'un jour, dans un accès de fureur, Héraclès tue ses enfants. (s. 29)*
*Božské kořeny se u něho projevovaly odmalička a už jako nemluvně uškrtil v kolébce dva hady. Síla ale může **svést na scestí** i krutého Hérakla. Jednoho dne totiž v záchvatu zuřivosti zabil své děti. (s. 14)*

4.3 Modulace

Za modulaci považujeme obměnu ve výpovědi, ke které dochází změnou hlediska. Podle odlišného přístupu k realitě se modulace může týkat jednotlivých slov, kdy se jedná o modulaci lexikální, v případě zahrnutí větné struktury hovoříme o modulaci syntaktické. Dále má modulace několik typů, z nichž uvádím modulaci antonymickou a modulaci založenou na změně aktiva a pasiva.

*Le roi Tantale, qui avait tout pour être heureux, **a voulu encore plus**. Il a tenté de voler aux dieux le nectar et l'ambrosie. (s. 31)*

*Král Tantal měl vše, aby mohl žít šťastně, ale **to mu nestačilo**. Pokusil se ukrást nektar a ambrózii. (s. 16)*

*Morte, sa chère enfant? Comment y croire? La déesse de la Terre **est submergée par la colère**. Elle se vengera. Et pour cela, elle a une idée très simple. (s. 54)*

*Mrtvá? Její milovaná dcera? Tomu nemohla bohyně země uvěřit. **Ovládl ji hněv** a rozhodla se pro jednoduchou pomstu. (s. 22)*

5. Překladatelské posuny

Překladatelskými posuny se zabýval například Anton Popovič, ze kterého v této kapitole budu vycházet. Popovič předpokládá, že kvůli jazykovým, literárním a kulturním rozdílům nemůže dojít mezi dvěma kódy k naprosté identifikaci. Překlad se tedy oproti originálu posouvá. Tyto transformace jsou označovány jako výrazové posuny. Jádro, které nese estetickou informaci je dle Popoviče invariantem textu, nepodléhá tedy transformacím. Při rozlišování jednotlivých typů posunů vychází Popovič z Kathariny Reissové, která se věnovala změnám probíhajícím v makrostruktuře textu a rozdělila je na aktualizaci, lokalizaci a adaptaci. Popovič se dále zaměřuje na mikrostrukturu textu a vyčleňuje zesílení výrazu, zeslabení výrazu a výrazovou shodu. Tyto posuny se objevují i v mém překladu, proto zde uvedu určité případy.

5.1 Explicitace

Explicitace se při překládání užívá z důvodů zpřístupnění textu čtenáři. Nejen kvůli rozdílům jazykovým, ale také vzhledem k rozdílům kulturním je explicitace žádoucí, aby byl text čtenáři co nejvíce srozumitelný. Uvedu zde případy, kdy jsem se tohoto posunu dopustila právě z důvodu většího zpřístupnění textu čtenáři.

Il a tenté de voler aux dieux le nectar et l'ambrosie. Ceux-ci ne l'ont pas supporté et la punition de Tantale ne s'est pas fait attendre. Immergé dans une rivière, Tantale meurt de soif. (s. 31)

*Pokusil se ukrást nektar a ambrózii. Bohům se však jeho záměr příliš nezamlouval a trest na sebe nenechal dlouho čekat. Tantal **od té doby** musí stát v řece a umírá při tom žízni. (s. 16)*

V tomto případě jsem se pro explicitaci rozhodla z toho důvodu, že ve francouzském textu není vyjádřena časová návaznost, ačkoli děje následují logicky po sobě. Přizpůsobila jsem tedy text mladému čtenáři.

Další explicitaci jsem použila z jazykových a etymologických důvodů.

*Aujourd'hui, on ne peut guère traiter sa femme d'Alecto ou de Tisiphone. Mais le mot "**mégère**", lui, est resté dans la langue. (s. 52)*

*Dnes ženy příliš často nenazýváme Alléktó nebo Tisifone. Ovšem označení **mege** (které vzniklo ze jména Megaira) se v jazyce uchytilo. (s. 24)*

Ve francouzštině má apelativum a proprium stejný pravopis, liší se pouze velkým a malým písmenem. V češtině je mezi vlastním jménem a obecným označením silná podobnost, proto bylo možné ponechat autorovu myšlenku v plné míře a doplnit stručným vysvětlením, které nenarušilo plynulost textu. Díky grafické a fonetické podobnosti francouzského a českého slova jsem zde mohla autorův záměr převést, ale v případě s již zmiňovaným slovem *dédale* to možné nebylo.

Explicitaci jsem využila i v následujícím případě.

*APPOLLON: le dieu de la Lumière et du Soleil. Fils de Zeus, son nom est devenu synonyme de beauté. Il est l'inspirateur des musiciens et des poètes. Et aussi de **la Pythie** de Delphes qui habite dans son temple (lire chapitre 8). (s. 14)*

Apollón

*Bůh světla a slunce. Je Diovýým synem a jeho jméno se stalo synonymem krásy. Ztělesňuje inspiraci hudebníků i básníků a také **věštyně Pýthie** z delfského chrámu. (s. 9)*

Jak jsem zmínila výše, můj překlad nezahrnuje celou knihu a právě zde se charakteristika Pýthie nachází v jiné kapitole. Přišlo mi však důležité čtenáři sdělit, kdo tato postava byla, proto jsem to takto explicitovala.

5.2 Konkretizace

Konkretizaci můžeme také využívat k větší srozumitelnosti textu. V uvedeném příkladu jsem upřesnila charakteristiku koní, které měl Héraklés přivést, když plnil svých dvanáct úkolů. To, že jsou zvířata lidožravá, je ústředním tématem příběhu, navíc je označení *lidožravý* pro čtenáře atraktivnější než obecnější francouzské *folles*. Pravdivost příběhu jsem si ověřila v publikaci Vojtěcha Zamarovského⁶.

*4) Attraper les juments **folles** de Diomède (s. 32)*

*4) Přivést Diomédovy **lidožravé** koně (s. 15)*

⁶ Zamarovský, V.: *Bohové a hrdinové antických bájí*. Praha: Mladá fronta, 1982.

Zde uvádím další příklad konkretizace.

*Craignant que ses enfants ne prennent sa place, il les enferme au fond des Enfers, dans une région appelée le Tartare (lire chapitre 6). Mais un jour, **ceux-ci** se révoltent. (s. 10)*

*Ze strachu, aby ho potomci nepřipravili o jeho postavení, uvrhl je do hlubin podsvětí, do míst zvaných Tartaros. **Vězni** se však jednoho dne vzbouřili. (s. 7)*

5.3 Nivelizace

V překladu se objevuje také výrazové zeslabení, kterého jsem se vědomě dopustila například v následující ukázce. Francouzské *dévorer* je příznakovější a vyjadřuje více expresivity než české *spořádat*. *Pozřít* nebo *sežrat* však vzhledem ke kontextu nebylo vhodné.

*Héraclès est d'une taille extraordinaire et d'une force incroyable. Il mange comme quatre et tue un boeuf qu'il **dévore** tout entier lorsqu'il faim. (s. 29)*

*Héraklés byl neobvykle vysoký a oplýval neuvěřitelnou silou. Jedl za čtyři a když měl hlad, zabil vola a celého ho **spořádal**. (s. 14)*

6. Závěr

Cílem této práce bylo vytvořit ekvivalentní překlad vybraných kapitol knihy *La Mythologie grecque*. Po počáteční analýze jsem si jako cílového čtenáře českého textu zvolila adresáta ve věku dvanácti a více let, kterému jsem celý text přizpůsobila. Důležitá pro mě byla také soudržnost textu a s tím související sjednocení názvů řeckých reálií.

Po translaci následuje druhá část mé práce, tedy překladatelská analýza originálu, kde jsem vycházela z odborných příruček. V komentáři se věnuji překladatelským problémům, postupům a posunům, na které jsem při práci narazila.

Na textu mě zaujalo známé téma vyprávěné ve francouzštině, které jsem si sama chtěla zkusit převyprávět. Při analýze a následném překladu jsem narazila na mnoho problémů, které jsem řešila pomocí odborných publikací. Závěrem si tedy odnáším cennou zkušenost s překladem jedinečného textu.

Bibliografie

Primární literatura

Noiville, F.: *La Mythologie grecque*. Paris: Actes sud junior, 2000.

Sekundární literatura

Brunel, A., Šotolová, J.: *Stylistická analýza českých a francouzských textů*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2012.

Hendrich, J., Radina O., Tláskal J.: *Francouzská mluvnice*. Plzeň: Nakladatelství Fraus, 2001.

Hoffmannová, J., Houžvičková, M.: *Čeština pro překladatele: základy teorie, interpretace textů, praktická cvičení*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2012.

Levý, J.: *Umění překlada*. Praha: Apostrof, 2012.

Nord, C.: *Text Analysis in Translation*. Amsterdam: Rodopi, 1991.

Popovič, A.: *Poetika uměleckého překlada*. Bratislava: Tatran, 1971.

Tionová A. a kol.: *Francouzština pro pokročilé*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992.

Zamarovský, V.: *Bohové a hrdinové antických bájí*. Praha: Mladá fronta, 1982.

Internetové zdroje

Internetová jazyková příručka. Dostupné z <http://prirucka.ujc.cas.cz/>.

Nový encyklopedický slovník češtiny. Dostupné z <https://www.czechency.org/>.

Slovník cizích slov. Dostupné z <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/>.

Slovníky

Francouzsko-český, česko-francouzský slovník. Praha: FIN PUBLISHING, 2010.

Le Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française. Paris: Société du nouveau littré, 1976.

Šenková, S.: *Latinsko-český, česko-latinský slovník*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2005.

Příloha